

NICOLAE PETRESCU : SOCIOLOGIE COMPARATĂ

Maria Larionescu

Autorul *Primitivelor* și al sociologiei comparate, Nicolae Petrescu (1886—1954), a fost o personalitate științifică de largă formație, creatorul unei concepții sociologice originale și, totodată, propagator remarcabil al sociologiei și antropologiei culturale în învățămîntul universitar și în cultura noastră. Activitatea sa științifică sa debutat cu vaste și aprofundate studii de filozofie, înfăptuite îndeosebi în universități germane, unde a și susținut doctoratul cu o teză despre Hume și a publicat mai multe studii și volume de filozofie. Perioadei „filozofiei germane” i-a succedat, deși nu strict cronologic, etapa „sociologico-antropologică engleză”, în care Petrescu a parcurs un proces de adîncire, precizare și specializare a preocupărilor sale științifice în direcția antropologiei culturale și sociologiei, fără a abandona însă perspectiva filozofică, aceasta din urmă fundamentîndu-i concepția sociologică comparativă. Este perioada în care sociologul român și-a conturat viziunea antropologică culturală și a formulat principiile sociologiei comparative, elaborînd și publicînd lucrările sale fundamentale: *The Principles of Comparative Sociology* (Principiile sociologiei comparative), Watts and Co., London, 1924, p. 191., *The Interpretation of National Differentiations* (Interpretarea diferențierilor naționale), Watts and Co., London, 1929, p. 240., *Thoughts on War and Peace* (Gînduri despre război și pace) Watts and Co., London, 1921, p. 124, *Fenomenele sociale în Statele Unite*, Cultura națională, București, 1921, p. 100. *Anglia. Societatea-Statul-Civilizația*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1938, p. 503, *Primitivă*, Casa Școalelor, București, 1944, p. 506., la care se adaugă o seamă de articole, studii, conferințe.

Teoria sociologiei comparate — propedeutică a unei științe generale a spiritului omenesc. Sociologia comparată se constituie, în optica autorului, ca o disciplină complementară a științei generale a societății, care „privește societatea din punctul de vedere al diferențierilor sociale” raportate la „unitatea naturii umane”.

Pentru N. Petrescu era un fapt evident că metoda comparativă nu justifică necesitatea unei noi discipline sociale. Trebuia să existe un temei special care să legitimeze necesitatea obiectului unei astfel de științe sociale; un atare temei îl oferă însăși „natura societății omenesci”, văzută de autor în două ipostaze caracteristice, strîns înrudite: ca procese de dife-

¹ Nicolae Petrescu. *The Principles of Comparative Sociology*, Watts and Co., London, 1924, p. 21.

rențiere infinită a societății și ca procese de integrare a diferențierilor sociale. Preocuparea sa de căpetenie a fost aceea de a elabora o „prope-deutică a unei științe generale a spiritului omenesc”, care să fie în măsură să explice mai complet decât au reușit predecesorii săi procesele de diferențiere infinită a societăților. În acest scop el formulează o interesantă și originală teorie a sociologiei comparative, avînd ca momente principale elucidarea științifică a diferențierilor sociale și naționale.

O variabilă strategică în sociologia comparată: diferențierile sociale și naționale. Cele două lucrări consacrate acestei problematici, respectiv *Principiile sociologiei comparative* și *Interpretarea diferențierilor naționale*, atestă preocuparea centrală a autorului de a explica mecanismele diferențierilor sociale și naționale. Prin diferențieri sociale autorul înțelege „toate produsele societății organizate. Astfel, instituțiile de tot felul — obiceiuri, tradiții, crezuri și idealuri politice, teorii economice, clase sociale, interese naționale și locale, legislație, concepții religioase etc. — toate acestea sînt diferențieri sociale. . . Toate se schimbă în decursul timpului în concordanță cu condițiile necesare ale societății”².

Un fenomen atît de răspîndit și cu o vizibilitate atît de mare a trezit desigur interesul sociologilor, etnologilor, psihologilor și a focalizat interese cognitive într-o perioadă cînd sociologia își revendica încă drepturile la autonomie științifică. Contribuții esențiale la cercetarea diferențierilor sociale au avut teoria marxistă, teoriile evoluționiste, funcționalismul, relaționismul, formalismul sociologic, ș.a. A. Comte, H. Spencer, E. Durkheim au acordat diferențierilor sociale un rol important în paradigma lor pozitivistă, fiind întrecute în relevanță doar de similaritățile faptelor și proceselor sociale; mecanismele diferențierii sociale erau guvernate la acești autori de legitatea trecerii de la solidaritatea mecanică (inconștientă, exterioară, constringătoare, sau de la coeziunea religioasă de tip militar) la o solidaritate organică, bazată pe diviziunea muncii (pe interese, cooperarea voluntară, conștientă a indivizilor). Era răspîndită în epocă ipoteza evoluționistă formulată de H. Spencer în termenii legii integrării și diferențierii, ca o lege cosmică cu valabilitate universală. Este totodată simptomatic faptul că printre noțiunile fundamentale ale relaționismului sînt și procesele sociale de diferențiere (disociație) alături de cele de integrare (asociație), distanța socială, atmosferă socială, complex social. G. Simmel (1858—1918) a fost, la rîndul său, unul dintre autorii care a acordat un rol deosebit procesului de diferențiere socială ajungînd însă la hipostazierea momentului socializării, al formelor de relație socială și la neglijarea variabilității grupurilor umane. În sociologia noastră Petre Andrei vorbește de legea diferențierii sociale, care dă suplețe unei societăți făcînd-o capabilă de a exercita toate funcțiunile sociale”³.

Atunci cînd s-a decis să opeteze pentru cercetarea cu prioritate a diferențierilor sociale, făcînd din acestea un concept pivot la doctrinei sale, N. Petrescu s-a delimitat de perspectiva introdusă de predecesorii săi evoluționiști, Morgan, Spencer, Taylor, știut fiind că ei considerau că cele mai relevante aspecte ale istoriei erau nu atît diferențierile sociale

² Nicolae Petrescu, *The Interpretation of National Differentiations*, Watts and Co., London, 1929, p. 30.

³ P. Andrei, *Sociologie generală*, ed. II-a, București, Edit. Academiei, 1970, p. 110.

cît mai degrabă similaritățile, acestea conducînd interesul științific spre descoperirea legităților istoriei universale, spre cuprinderea întregii umanități într-o formulă a dezvoltării.

Spațiul acordat problematicei diferențierilor sociale în economia lucrărilor sale atestă poziția strategică, fundamentală, deținută de acestea în ansamblul concepției sale. Aflîndu-și sursa în „natura vieții asociative”, în „relațiile individului cu societatea și în caracterul distinctiv al întregului social”⁴, diferențierile sociale sînt gîndite ca manifestări infinite ale suprafeței realității sociale, pretutindeni identificabile, „încarnări parțiale a realității sociale la un moment dat și în anumite condiții”⁵ al căror sens depinde de timpul și locul în care s-au produs. Distanțarea autorului față de concepțiile evoluționiste, care marchează o contribuție originală a acestuia, provine și în modul cum concepe diversitatea socială ca o *realitate emergentă*, care nu se opune unității socio-culturale, ci dimpotrivă o presupune. Nu este deloc lipsit de semnificație faptul că cel de al doilea concept pivot al teoriei sale este unitatea spiritului omenesc ca substrat al diferențierilor sociale și naționale și totodată ca principiu explicativ al acestora.

Unitatea socio-culturală — substrat și principiu explicativ al diferențierilor sociale și naționale. „Unitatea naturii umane” este un element fundamental al teoriei sociologiei comparate. Autorul înțelege prin natura umană atît un „principiu metodologic, care ne ghidează prin labirintul diferențierilor sociale infinite”⁶, dar și o „sinteză a tuturor motivelor care dau naștere la condițiunile și complicațiile societății”⁷, „un fapt originar pe care nu-l putem nega și nici ignora”⁸. Asumarea lui este legitimată de două categorii de instanțe: întîi, realitatea socială însăși îl sugerează; în al doilea rînd, acest principiu oferă posibilitatea unei priviri clare asupra devenirii proceselor sociale⁹. Iar evidența empirică pentru susținerea ideii unității spiritului omenesc și-a alcătuit-o metodic dintr-o mare varietate de surse: mitologia comparată, filozofia istoriei și istoria culturii, antropologia culturală și etnologie, drept comparat ș.a. Perspectiva pe care o oferă Petrescu asupra problemei naturii umane se dorește a fi antimetafizică: esența autentică a unui grup social nu este vreo calitate distinctă, sau vreo valoare absolută, după convingerea autorului, ci „sociabilitatea membrilor săi componenți”¹⁰. În interpretarea acestui fenomen N. Petrescu urmează o traiectorie deosebită decît Emile Durkheim și școala sa. Criteriul de judecată a manifestărilor umane nu este căutat în „societate”, în „constringerea socială”, ci „în acel substrat comun care se află la baza oricărei societăți și prin care toate diferențierile locale și naționale posedă un caracter gradual”¹¹. Modul în care Petrescu tratează problema esenței și naturii umane se apropie de punctul de vedere formulat de F. H. Giddings asupra „conștiinței de speță”, un principiu psihologie asemă-

⁴ N. Petrescu, *The Interpretation of National Differentiations*, p. 30.

⁵ *Idem*, p. 33.

⁶ N. Petrescu, *The Principles of Comparative Sociology*, p. 121.

⁷ *Idem*, p. 13.

⁸ *Idem*, p. 13.

⁹ *Idem*, p. 120—121.

¹⁰ *Idem*, p. 118.

¹¹ *Idem*, p. 13.

nător conceptului simpatiei elaborat de Adam Smith, avind însă „forța socializatoare principală” în societate, fiind sursa și suportul asemănarilor și diferențierilor sociale¹².

O serie de contribuții prestigioase în literatura sociologică au stimulat și întreținut, în perioada de început a acestui veac, interesul crescând pentru problematica universalității naturii umane, exercitând astfel indirect, prin contextul intelectual favorabil, influența asupra sociologului român. Reamintim aici doar câteva nume de sociologi care au susținut ideea existenței unor valori universal valide: Max Weber formulase teza intereselor culturale incorporate în fenomene în proporții și grade diferite; S. Freud, în cunoscuta sa lucrare *Totem and Taboo* (1913), a introdus în circuitul de idei perspectiva psihologică fundamentală (de bază) în tratarea culturii și personalității; V. Pareto în al său *Traité de Sociologie Générale* (1917) a conceptualizat existența uniformităților sociale determinate de sentimente și instincte nonlogice, constante ale acțiunii umane (reziduuri) și a manifestărilor ideologice ale acestora (derivațiile). Esența umană a primit statut științific în procesul demistificator operat de Marx în teza a 6-a despre Feuerbach: esența umană, în realitatea ei este „ansamblul relațiilor sociale”¹³. Reținând caracterul constant și universal al esenței umane, Marx a depășit interpretarea metafizică și a făcut precizări importante asupra mecanismului de obiectivare a naturii umane în cultură, civilizație, structurile personalității.

De pe poziția psihologistă adoptată, Petrescu nu a fost preocupat de corelarea naturii umane cu structura și dinamica raporturilor sociale de producție, cu diviziunea socială a muncii. Viziunea sa asupra naturii umane ca sursă și principiu explicativ al diferențierilor sociale prezintă analogie cu punctul de vedere formulat de E. B. Tylor; rezumindu-și experiența de cercetare asupra surselor și mecanismului proceselor dezvoltării comunităților umane Tylor preciza: „În primul rând faptele culese par să favorizeze ideea că diferențele mari în ceea ce privește civilizația și situația mentală a diferitelor rase ale omenirii sînt mai degrabă *diferențe ale dezvoltării decît de origine*, mai degrabă de grad decît de natură”¹⁴ (subl. ns.). Și Hobbes susținuse la vremea sa că deosebiri fizice și spirituale între oameni nu sînt decît graduale, idee menționată în comentariul pe care N. Petrescu îl face asupra operei filozofului englez¹⁵.

De unde derivă însă semnificația deosebită și rolul cu totul special al principiilor explicative ale unității și diferențierii sociale elaborate de autorul român, subliniate indeosebi în sociologia de limbă engleză?

Specificarea națională a mecanismelor diferențierii și unității socio-culturale. Ceea ce-i conferă un loc aparte în istoria teoriilor sociologice este valoarea explicativă inedită a principiilor diferențierii sociale obținută prin specificarea națională a mecanismelor diversității și integrării sociale. De la cadrele ontologice ale societății, prezente în concepțiile clasice ale sociologiei, Petrescu operează un transfer metodologic original, punînd

¹² F. H. Giddings, *The Principles of Sociology*, New York, 1913, p. 68.

¹³ K. Marx, *Fr. Engels, Opere*, vol. 3, ed. a 2-a, București, Edit. politică, 1952, p. 6.

¹⁴ E. B. Tylor, *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilisation*, J. Murray, London, 1865, p. 378-79.

¹⁵ N. Petrescu, *Thomas Hobbes. Viața și opera*, Societatea română de filozofie, București, 1939, p. 98.

problemele diferențierii și integrării pe terenul comunității naționale, strategie care s-a dovedit fecundă.

Elucidarea diferențierilor naționale urmează ca o consecință logică a teoriei sale comparative, care operează în două registre ale variabilității umane : cel al condiționării sociale în timp și spațiu a așa-numitelor diferențieri „originale” și condiționarea națională, etnică a celui de al doilea grup de diferențieri denumite „artificiale”. Sfera de cuprindere a diferențierilor naționale este largă, cuprinzând diferențieri de limbaj, convingeri morale, prejudecăți, tradiții, idealuri politice și etice, valori culturale, mentalități.

Optica sub care el a privit aceste fenomene este aceea a decalajului între „adevărata semnificație a științei” (progresul continuu al științei pentru promovarea spiritului de umanitate între oameni) și concepția asupra întregii game a valorilor naționale. Este incriminată viziunea unilaterală asupra valorilor naționale, care subestimează cooperarea economică, politică, culturală între popoare și care exacerbează caracterul specific al etnicității. O atare optică introduce, după opinia lui Petrescu, o distorsiune evidentă în interpretarea diferențierilor naționale : „se inferă că, din pricină că condițiile de epocă și spațiu ale unui grup social diferă de condițiile locale și temporare ale altui grup, aceste diferențe sînt cauzele trăsăturilor specifice ale vieții grupului . . . Că mentalitatea națională a unui grup, esențialmente diferită de a altui grup, este cauza reală a actualei dezvoltări sociale a grupului . . . Adeseori se consideră că instinctele, sentimentele, nevoile și gîndurile unei națiuni sînt unica cauză a dezvoltării sale sociale”. Autorul mărturisește că cea mai mare parte a lucrărilor științifice asupra diferențierilor sociale consideră mentalitatea popoarelor (grupurilor) drept unica cauză a diferențierii lor particulare, situație care „conduce evident la rezultate absurde”¹⁶.

Plecînd de la convingerea că investigația științifică trebuie să ia în considerare fenomenul atît din punct de vedere al condițiilor interne cit și al altor comunități, grupuri, N. Petrescu formulează o adevărată „tehnologie”, un „algoritm” al comparației sociologice, conceptualizat în termenii „*principiului translației diferențelor*”, avînd următoarele faze „operaționale” : evaluarea fenomenului din punctul de vedere al diferențelor locale, naționale, de epocă ; punerea lor în relație cu standardul social prin care îl judecăm (adică stabilirea relației dintre diferențele proprii unei epoci specifice și cele ale epocii celui care întreprinde evaluarea). Procesul de stabilire a unor astfel de relații este, în fapt, o translație de diferențe, conducînd la înțelegerea fenomenului în adevărata sa lumină¹⁷.

Translație parțială și translație totală. Translația poate fi parțială cînd tratăm diferențele naționale dintr-un unghi particular, adică atunci cînd le judecăm din punctul de vedere al criteriilor locale, de epocă, etnice. În acest caz, arată autorul, diferențele naționale sînt privite ca rezultat al unor condiții sociale limitate și nu ca niște verigi în lanțul de cauzare universală. Dar oricît de limitată ar fi, orice translație parțială servește anumite scopuri de interpretare obiectivă a diferențelor naționale și con-

¹⁶ N. Petrescu, *The Interpretation of National Differentiation*, p. 195.

¹⁷ N. Petrescu, *The Principles of Comparative Sociology*, p. 154 - 157.

stitue primul pas al unei translații complete¹⁸. *Translația completă* cantă să descopere trăsăturile generale ale naturii umane în diversitatea caracteristicilor naționale. Se obține astfel o optică care implică ideea de sinteză, legind diferitele rezultate parțiale ale cunoașterii în scopul obținerii adevărului obiectiv¹⁹.

Punind fenomenele sociale în perspectivă comparativă prin raportare la unitatea spiritului uman sociologia comparată își dezvăluie dubla sa valoare: *epistemologică și praxiologică*. Minuirea sa pune omul de știință în posesia unui „etalon de judecare în probleme sociale și politice” prin stabilirea relațiilor dintre felurite diferențieri ale condițiilor și concepțiilor care determină caracterul specific al unei comunități sociale. Nicolae Petrescu năzuia la o radicală reformare a gândirii social-politice contemporane lui prin schimbarea tiparelor de gândire învechite, închistate din pricina lipsei de perspectivă științifică în înțelegerea diversității sociale.

Relevanța teoretică și metodologică a concepției lui N. Petrescu: o evaluare critică a sociologiei comparate. Principiile explicative ale diversității și integrării socio-culturale, care constituie nucleul sociologiei sale comparate, i-au furnizat lui N. Petrescu elemente pentru a susține valoarea și rolul progresului și difuziunii științei, a mentalității științifice în coperirea națiunilor, în „socializarea națiunilor”, folosind terminologia autorului. El a fost în posesia unor argumente teoretice ce i-au îngăduit să se delimiteze de curentele tradiționale, de factură romantică, care au proliferat în Europa după primul război mondial și care accentuau caracterul specific, etnicitatea, diferențierile rasiale. El se situează la antipodul concepțiilor rasiste, biologice în sociologie, luind atitudine deschisă de contestare a valabilității acestora.

Problema care îl frământa pe el și căreia îi căuta cu înfrigurare o soluție era mai puțin ezoterică decât s-ar crede și mai mult practic-aplicativă: cum este posibilă, prevenirea, diagnosticarea și vindecarea bolilor civilizației moderne cu ajutorul gândirii sociologice? Pasul următor al raționamentului său a fost o examinare a însăși problemelor sociale, a contradicțiilor, tensiunilor, dezechilibrelor ce se accentuau odată cu criza generală a capitalismului și cu ascensiunea elementelor de dreapta. Și, undeva, pe parcursul acestei „radiografii” a crizei sociale, ideile, conceptele, ipotezele acumulate de el în timp s-au „topit” într-o concepție care aruncă o lumină nouă asupra fenomenelor sociale. Este vorba de semnificațiile pe care el le atribuie diferențierilor sociale, de valorile pe care le atașează acestora; diferențierile sociale se transfigurează sub condeul său, încrustându-se în „criterii de judecată în cadrul acțiunilor politice, morale și sociale. Un astfel de criteriu este atât de înrădăcinat în mintea omului modern încât nu poate fi ignorat când se cercetează realitatea socială”²⁰. Și autorul declară sentențios: „Într-un cuvânt, criza morală prin care trece omenirea de vreo cincizeci de ani se datorește în primul rând faptului că națiunile cu cât se apropie cu atât sînt mai intense diferențierile pe care mentalitatea lor politică le sancționează ca valori de judecată”²¹. De aci, următorul pas nu este greu de întrevăzut; din moment ce diferențierile

¹⁸ N. Petrescu, *The Interpretation of National Differentiation*, p. 166.

¹⁹ *Idem*, p. 213.

²⁰ N. Petrescu, *The Principles of Comparative Sociology*, p. 18—19.

²¹ *Idem*, p. 19 și 20.

sociale se cristalizează în mentalități, reguli și standarde de evaluare care acționează cu puterea prejudecăților etnice, rasiale, politice în producerea crizei social-politice și morale, trebuie schimbate aceste mentalități, tradiții osificate, prejudecăți. Sociologia este în măsură să ofere un astfel de remediu, concepția sa comparativă, avînd în centru principiul translației diferențierilor sociale.

Mecanismul gîndirii lui Petrescu apare mai puțin surprinzător dacă ținem cont de influențele exercitate asupra lui și îndeosebi cele provenite din filozofia istoriei germane și sociologia americană, care i-au furnizat elementele cu care el a construit propriul edificiu teoretic. El recurge la o strategie interesantă care operează o sinteză între două tipuri fundamentale de explicație: cauzală și necauzală, teleologică. Schema elaborată de el are în vedere cuplarea interpretării deterministe (fizice și morale) cu cea intențională, bazată pe conceptele de nevoi și motive ale asocierii, factori ai diferențierilor sociale, acțiune ghidată de nevoile vieții și ale gîndirii. În cadrele oferite de ontologia sa psihologică cu puternică încărcătură acționalistă și vitalistă el a creat o paradigmă interpretativă originală, în care a anticipat complexitatea fenomenului explicației sociologice, întrepătrunderea modelului cauzal cu cel intențional.

Modelul explicativ oferit de sociologia comparată este lipsit însă de dimensiunea operațională pe care numai o experiență proprie de cercetări nemijlocite de teren i-o putea solicita. Documentele consultate nu arată vreun indiciu asupra existenței unor programe sistematice de cercetări sociologice de teren la care să fi participat N. Petrescu. Colaborarea sa la Institutul Social Român, deși activă, nu a interferat cu cercetările monografice. O notă informativă cu caracter memorialistic privind acest subiect o datorăm prof. H. H. Stahl: „ne tulbura faptul că sociologul de atît de bună formație cit era Nicolae Petrescu refuza să aibă cel mai mic contact cu monografiile. Deși încadrat conferențiar la catedra de sociologie, deși colabora la Institutul Social Român, deși era apreciat de profesorul Gusti, dovadă fiind faptul că dînsul a făcut să fie ales membru corespondent al Academiei Române, totuși nu l-am văzut măcar odată la vreo ședință de-a noastră sau interesîndu-se de ce lucram”²². Absența experienței de cercetare empirică a marcat, alături de formația sa intelectuală, caracterul într-o anumită măsură abstract, cu nuanțe idealist-utopice a modelului său comparativ. Probabil că aceeași deficiență de consistență a bazei de date prin cercetări proprii stă la baza unor critici mai vechi și mai noi la adresa validității concepției sociologiei comparate. Ștefan Zeletin îi reproșează lui N. Petrescu discrepanța dintre observațiile psiho-sociale și suportul faptic, dintre concepția teoretică expusă și materialul informativ folosit, ceea ce crează impresia unor observații semănate la întîmplare²³. Mai recent, Grigore Traian Pop resimte o insatisfacție similară cu privire la opera lui Petrescu: „Privită în termenii săi teoretici, arată autorul amintit, sub aspectul logicii interne, a arhitecturii, concepția sociologică a lui Nicolae Petrescu e de o evidentă coerență și unitate. Cînd o aplică însă la

²² H. H. Stahl, *Amintiri și gînduri din vechia școală a „monografiilor sociologice”*, București, Edit. Minerva, 1981, p. 222.

²³ Șt. Zeletin, *Nicolae Petrescu, Fenomenele sociale în Statele Unite*, București, 1922, (recenzie) în: „Arhiva pentru știința și reforma socială”, Anul IV, 6, 1922, p. 736.

fenomene concrete, devine un fel de pat al lui Procust, ori un adaos teoretic al faptelor și fenomenelor sociale (în sensul cel mai larg), fără o legătură organică cu teza sub al cărei patronaj se pretind acestea”²⁴.

În ciuda limitelor ținând de un anume utopism în conceperea finalității practice-politice a sociologiei comparate, ca și a psihologismului său în interpretarea naturii umane, preocupările lui N. Petrescu de a construi o teorie și metodologie comparată în cadrul sociologiei, articulându-le într-un corp unitar de concepție, merită sancționată ca o contribuție remarcabilă, cu elemente de puternică originalitate științifică.

Originalitatea demersului său comparativ a fost apreciată de prestigioase personalități sociologice, ca Achille Ouy, H. H. Stahl, Tr. Herseni. În recenzia pe care o face *Principiilor sociologiei comparate* A. Ouy relevă utilitatea acestui studiu științific al fenomenelor sociale care include aspirațiile nobile, generoase ale autorului spre încetarea conflictelor între clase și între națiuni²⁵. La rîndul său H. H. Stahl apreciază că „lucrările lui N. Petrescu despre sociologia comparată sînt atît de valoroase și originale, ținînd seama de vremea cînd au fost scrise, încît ar merita să fie traduse și publicate măcar acum în limba românească”²⁶. Apariția sociologiei comparate a fost consemnată de prestigioasa revistă „Arhiva pentru știința și reforma socială” (An V, nr. 1—4, p. 580) ca un eveniment editorial important, calificat drept o „nouă știință” care merită a fi studiată, cunoscute fiind „îngrijitul cumpăt al formei și circumspecția atitudinii” autorului. În acest context ni se pare prea severă critica adusă, într-un cunoscut manual de sociologie, la adresa modelului comparativ al lui N. Petrescu. Autorul, se arată în această lucrare, „n-a reușit să realizeze însă o fundamentare științifică a tezelor sale, și nici să elaboreze un model sociologic comparativ care ar fi dus în condițiile respective la îmbogățirea științei sociologice”²⁷.

În realitate teoria sociologiei comparate a trecut cu succes proba de validitate a demersului științific, prezentînd o deosebită actualitate și relevanță teoretică și metodologică în controversele care se poartă în prezent în problematica diversității și unității socio-culturale. În sociologia din Anglia N. Petrescu este considerat o personalitate sociologică de referință, lucrările sale fiind incluse în bibliografiile speciale recomandate pentru pregătirea doctoratului în sociologie și antropologie culturală²⁸. În sociologia britanică se apreciază principiile explicative ale diferențierilor și integrării sociale și naționale în contextul mai larg al deschiderilor pe care le oferă sociologia comparată pentru formularea unei alternative la modelul explicativ al sociobiologiei²⁹.

²⁴ Grigore Traian Pop, *Nicolae Petrescu și sociologia comparată*, în „Ramuri”, Anul IX, nr. 12 (102), 15 decembrie, 1972, p. 18.

²⁵ Achille Ouy, *Nicholas Petrescu. The Principles of Comparative Sociology* în „Revue Internationale de Sociologie”, XXX, nr. 5—6, Paris, 1925, p. 314—315.

²⁶ H. H. Stahl, *Amintiri și gânduri...*, p. 222.

²⁷ Miron Constantinescu, Ovidiu Bădina, Ernő Gall, *Gîndirea sociologică din România*, București, 1973, p. 102—103.

²⁸ I. Ungureanu, *Informare asupra stagiului de documentare științifică efectuat în Anglia*, Comunicare prezentată la A.S.S.P., octombrie, 1982.

²⁹ Șt. Costea, M. Lăroiescu, I. Ungureanu, *Sociologie românească contemporană. O perspectivă în sociologia științei*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1983, p. 15—18.

Faptul că principiile sociologiei comparate elaborate de Petrescu își păstrează valabilitatea și azi, la șase decenii de la enunțarea lor, iar „recitirea” lor printr-o grilă contemporană oferă deschideri stimulative dezbaterilor metodologice ce se desfășoară în prezent, poate fi înțeles în termenii a două categorii de împrejurări.

În primul rînd este vorba de o trăsătură mai generală a sociologiei românești decurgînd din *perspectiva națională de abordare a fenomenelor sociale*, prin selectarea și centrarea investigațiilor pe axa comunității naționale și nu a societății în general, cum s-a întîmplat cu sociologia din alte țări³⁰. Prin specificarea națională a sociologiei sale comparate N. Petrescu a reușit să evite caracterul abstract și speculativ al tezelor evoluționiste și să elaboreze un model de factură evoluționist-funcționalistă care deschie spre o posibilă reconstrucție teoretică în sociologie.

În al doilea rînd, relevanța actuală a concepției sociologiei comparate a lui Petrescu ar putea fi explicată prin locul *strategic* deținut de *perspectiva epistemologică în construcția teoriei sale*. Pentru sociologul român mult mai importante erau considerentele de ordin epistemologic pentru transformările preconizate a se înlăptui în viața social-politică decît eforturile organizatorice propriu-zise. În vreme ce un sociolog ca Dimitrie Gusti cizela cu mîgălă structuri instituționale apte să promoveze pacea și cooperarea între popoare și iniția programe de cercetări monografice și de reforme socio-culturale de amploare pe plan intern, Petrescu transfigura problematica socială în comandamente epistemologice. El era ferm convins că „antrenamentul unei gîndiri adînci ar putea servi cauza prieteniei între națiuni mai mult decît congresele și legislațiile internaționale”. Prin încrederea în rolul mentalității științifice în promovarea progresului social, prin funcționalitatea atribuită teoriei sociale de restructurare a tiparelor de gîndire îndătinat, Petrescu se înscrie în rîndul celor ce proiectează o reevaluare epistemologică a disciplinelor sociale.

³⁰ N. Petrescu, *Thoughts on War and Peace*, Watts and Co., London, 1921, p. 116.